ויגש ב

א. גרסינן במס' תענית[1]: „אל תרגזו בדרך[2], אמר רבי אלעזר[3] אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו עליכם הדרך".

אבל בבראשית רבה עה"פ[4] איתא „אל תעמידו עצמכם מדברי תורה".

וכתבו מפרשים[5], שאין כאן פלוגתא בין הש"ס והמדרש בגוף הענין (אם יש חיוב עסק התורה בדרך) — ע"פ המפורש בהמשך הסוגיא שם „איני והא א"ר אלעאי בר ברכי' שני ת"ח שמהלכים בדרך ואין ביניהן ד"ת ראויין לישרף כו' לא קשיא הא למיגרס הא לעיונא", ופרש"י „למגרס מבעי' לי' באורחא אבל במלתא דמבעי לי' לעיונא לא" (שלא יתעה בדרך); והיינו דלהש"ס — כוונת יוסף היתה שיימנעו מעיון הלכה בדרך, ולהמדרש היתה כוונתו שלא יימנעו מלימוד למיגרס.

[וזהו[6] גם דיוק לשון המדרש „אל תעמידו עצמכם מדברי תורה" — ולא כלשון הש"ס „(אל תתעסקו) בדבר הלכה": בגמ' הכוונה ללמוד בעיון, ולכן נקט „דבר הלכה"[7] שבזה הוא עיקר העיון דתורה (וזהו גם דיוק הלשון „אל תתעסקו בדבר הלכה", דלשון „עסק" מורה על העיון והפלפול[8]): אבל במדרש נקט „דברי תורה" סתם, שזה כולל הכל, לאו דוקא עיון הלכה, ויוסף הזהירם ש־לא יתבטלו מדברי תורה (סתם) — ו־אדרבא דברי תורה סתם — היינו דיבור בתורה ותו לא, היינו מגרס („אל תרגזו בדרך" הוא שאם „אין ביניהן ד"ת ראוין לישרף", כהמשך הגמ')].

ונמצא, שבגוף הענין אין כאן פלוגתא (דלמיגרס מיבעי לי' באורחא, ולעיונא — לא), אלא דלסוגיית הש"ס הזהירם יוסף שלא יעיינו בדבר הלכה, ולהמד־רש הזהירם שילמדו (לגירסא).

וצריך ביאור מהי סברת הפלוגתא בפירוש תוכן דברי יוסף לאחיו.

ב. ונראה לומר דפליגי בגדר חיוב לימוד התורה בדרך, שיש לבארו בשני אופנים:

א) חיוב זה הוא חלק מהחיוב התמידי של לימוד התורה בכל מקום ובכל מצב שאדם נמצא, ומקרא מלא דבר הכתוב[9]

---

1) י, ב.

2) פרשתנו מה, כד.

3) בכמה כת"י וביל"ש פרשתנו לא הובא שם בעל המאמר. ומתחיל „אמר (להם) יוסף לאחיו".

4) פצ"ד, ב בסופו.

5) ראה יפ"ת (השלם) לב"ר שם. נזה"ק השלם שם. כלי יקר פרשתנו עה"פ. דברי דוד (להט"ז), נחלת יעקב ומלאכת הקודש לפרש"י כאן.

6) ראה יפ"ת, כלי יקר ומלאכת הקודש שם.

7) בכלל הלשון „דבר הלכה" פירושה הלכה פסוקה, בניגוד לשקו"ט ופלפול, אבל בלשון „אל תתעסקו בדבר הלכה", וכן משינוי הל' „דברי תורה", „דבר הלכה", מובן שהמדובר הוא ב„עסק" ולא בהלכה פסוקה, כ"א בעיון ופלפול, כמ"ש במפרשים הנ"ל. ולהעיר מרבינו יונה לברכות (לא, א) במרז"ל (שם) דאל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, אין ר"ל הלכה פסוקה (כמו שנאמר שם לפנ"ז בנוגע לתפלה „אין עומדין להתפלל . . אלא מתוך הלכה פסוקה"), „אלא דבר הלכה סתם . . אפילו הלכה שאינה פסוקה". ע"ש.

8) דברי דוד שם. וראה גם ט"ז או"ח ר"ס מז ובב"ח שם ד"ה ונוסחא.

9) ואתחנן ו, ז.

„ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך", הרי מפורש שגם „בלכתך בדרך" חייבים בלימוד התורה. ובלשון אדה"ז בהל' ת"ת שלו[10]: „חייב לעסוק בתורה בכל עת שאפשר לו ואפילו כשהולך בדרך כמ"ש ובלכתך בדרך ואם מהלך יחידי ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו. ושנים שמהלכין בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראוים לישרף באש".

ב) חיוב זה הוא חיוב מיוחד החל על ההולך בדרך והוא חלק מדיני „הליכה בדרך". ואולי מקום להוסיף, שהיות שאסור להעמיד עצמו במקום סכנה (וכל הדרכים בחזקת סכנה[11]), ע"כ חייב אדם לסדר הליכתו בדרך באופן שיהי' מוגן ככל האפשרי, ולכן חייב לעסוק בתורה בדרך, כי התורה מגינה ומצלא[12].

ונפק"מ בפועל, במהלך בדרך בעניני פרנסתו ועסוק וטרוד בזה, שמצד הלכות ת"ת „הותר לו מן התורה . . לעסוק בעסקיו שהם צרכי פרנסתו ומו"מ[13], אבל מצד דיני „הליכה בדרך" עליו לעסוק בתורה כדי שהלימוד יגן עליו (ע"ד ה־חיוב דתפילת הדרך).

ויש לומר, שב' אופנים אלו מצינו גם בדברי הפוסקים:

כתב המגן אברהם בהלכות תפלה[14] (בדיני תפילת הדרך): „ויעסוק בתורה בדרך אבל לא יעיין בהלכה דלמא אתי לטרודי ואפשר דביושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים שרי אפילו עיון". ומשמע קצת ש(גם) הפרט ד„יעסוק ב־תורה בדרך" (אינו רק הקדמה להאיסור דעיון הלכה דלמא אתי לטרודי, אלא) הוא פרט ודין בהליכה בדרך, ולכן כת־בו בהמשך לדיני תפלת הדרך.

אבל בשו"ע אדה"ז[15], בהעתיקו דין זה שבמגן אברהם, כתב „ובשהוא בדרך יע־סוק בתורה (שנאמר ובלכתך בדרך) ולא יעסוק בעיון הלכה שלא יתעה בדרך אא"כ יושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים", הרי אף שהביאו בדיני תפלת הדרך מוסיף (בסוגריים) את מקור הדבר בכתוב „שנאמר ובלכתך בדרך", וי"ל דס"ל דדין זה הוא מצד החיוב הכללי ד„בלכתך בדרך".

והנה כתב השל"ה[16] — והובא להלכה באלי' רבה[17] — „חיוב גדול הוא על המ־הלך בדרך שיעסוק בתורה כהא דתנן[18] המהלך בדרך . . ואומר מה נאה אילן זה כו' וגרסינן נמי בסוטה דף מט[19] וב־תענית פרק קמא*[19] כו' שני ת"ח ההולכין בדרך ואין ביניהן ד"ת ראויין לישרף כו' הא ליכא דיבור ראויין לישרף ע"כ לא יזוז מלהרהר בד"ת לקיים מ"ש[20] בהתהלכך תנחה אותך וילמוד בע"פ מה שיוכל או יעסוק באיזה מזמורים או מאמרים לפרשם כו'", ומאריכות לשונו משמע שזהו לא (רק) מצד החיוב דת"ת „בלכתך בדרך" אלא שזהו דין בההליכה בדרך, שלכן לא הביא הקרא ד„ובלכתך בדרך" אלא „בהתהלכך תנחה אותך"[21].

---

10) פ"ג ס"ו.

11) ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד. קה"ר פ"ג, ב (ב).

12) סוטה כא, א. וראה לקמן הערה 26.

13) ל' אדה"ז בהל' ת"ת שם.

14) או"ח סי' קי סק"י.

15) שם ס"ט.

16) קפה, סע"א ואילך.

17) או"ח שם סק"ה.

18) אבות פ"ג מ"ז. וראה רש"י שם.

19) ע"א.

*19) י, ב.

20) משלי ו, כב.

21) ובברכי יוסף או"ח שם (אות ג), לאחרי שמביא „ממג"א משמע דגמרא" ש„יעסוק בתורה

ואדה"ז שלא הביא דברי השל"ה, וכן לא הביא „לקיים מ"ש בהתהלכך תנחה אותך", אלא מדייק „שנאמר ובלכתך בדרך" (שלא הובא במגן אברהם), מוכח יותר לכאורה כנ"ל, דלשיטתו חיוב ת"ת בדרך הוא (רק) מצד החיוב הכללי ד־לימוד התורה (גם) בדרך[22] (וכמ"ש בהל' ת"ת שם)[23].

ג. וזהו החילוק בין הש"ס והמדרש בפירוש הכתובים דידן:

לפי הש"ס שיוסף אמר להם (רק) „אל תתעסקו בדבר הלכה", שלא יתעסקו במילתא דבעי עיונא, הרי זה משום של־שיטת הש"ס הלימוד למיגרס בדרך הוא רק מחמת החיוב הכללי[24] והתמידי בת"ת גם „בלכתך בדרך"[25], ולא מסתבר ש־יוסף הזהירם ע"ד חיוב זה, כי בפשטות משמע שדברי יוסף היו רק אודות ההליכה בדרך והנהגותי' (כשם שלא הזהירם לקיים שאר מצוות בהיותם ב־דרך);

משא"כ המדרש שפירש שאמר להם יוסף „אל תעמידו עצמכם מדברי תורה", הוא לפי שס"ל שלימוד התורה בדרך הוא (גם) פרט בדיני הליכה בדרך, ש־בהליכה לדרך צריכים לזכות התורה שמגינא ומצלא[26].

בדרך אבל לא יעיין בהלכה", כ' „וקבלתי שילמוד בכל יום קצת מזמורי תהלים בכוונה והכנעה, וטוב לו".

22) אלא שמזה שאדה"ז הקיפו במוסגרים מש־מע, שמספקא לי' בזה", אם הוא רק מדיני ת"ת, או שהוא גם הלכה בהליכה בדרך, „וכשהוא בדרך יעסוק בתורה", והוא כעין תפלה והגנה כו' כנ"ל.

ואולי י"ל עוד טעם (בנדו"ד עכ"פ), שאדה"ז הקיפו במוסגרים כיון שהלימוד מהכתוב אינו ב־המקור (במג"א). וראה קונטרס השולחן (להרר"ח נאה) מבוא ס"ח.

23) ומה שהביאו אדה"ז בהל' תפלה, בהמשך לדיני הליכה בדרך (ואינו מסתפק במ"ש בהל' ת"ת שלו) — י"ל, שהוא רק הקדמה להמשך דבריו ש„לא יעסוק בעיון הלכה שלא יתעה בדרך".

או י"ל, דכיון שבפועל חייב לעסוק בתורה בעת ההליכה בדרך (אף שזהו מצד הל' ת"ת), לכן הביאו אדה"ז בהמשך דיני הליכה בדרך (כיון שזה נוגע אז למעשה). וכדמצינו במ"פ בשו"ע, שהובא דין יותר מפעם א', בכל מקום שנוגע למעשה (משא"כ ברמ־ב"ם שבדרך כלל מביא הלכה רק פעם א', במקום המתאים לגדר הדין), כמשנ"ת במ"א (לקו"ש חט"ו ע' 374). ואכ"מ.

---

*) ראה שו"ת שארית יהודה להמהרי"ל (אחי אדה"ז) חאו"ח ס"ו (נעתק בהוספות לשו"ע אדה"ז או"ח ח"א ע' 52 [356]). וראה קונטרס השולחן שם.

24) וכן משמע ממאירי תענית שם „תלמידי חכמים בכל מקום שהם ראוי להם להיות ביניהם דברי תורה ואפילו בשעה שהולכים בדרך". והיינו דדין הגמ' אינו מהלכות הליכה בדרך אלא מהלכות ת"ת דת"ח.

25) ומה שהקשה הש"ס מהדין ד„שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן ד"ת" ולא מ־כתוב מפורש „ובלכתך בדרך" (וראה מושב זקנים עה"ת כאן. דברי דוד להט"ז על פרש"י. שו"ע אדה"ז הל' ת"ת פ"ג ס"ו, הובא לעיל בפנים) — כי מזה הקושיא גדולה יותר על אופן הלימוד ד־השבטים, היינו ההתעסקות בדבר הלכה זה עם זה (וראה ביאורי מהרא"י וכמה מפרשי רש"י בפירוש „אל תרגזו בדרך").

[ואף שלפי החדא"ג מהרש"א תענית שם „כי עיון התורה מביא החכמים לידי רוגז . . אוריית"א דקא מרתחי לי'" יתכן זה גם מצד העיון דת"ח אחד בתורה, עיקר הרוגז הוא בשני ת"ח].

26) כמ"ש ביפ"ת ובארוכה בכלי יקר שם. ומסיים „והיינו התורה שבעידנא דעסיק בה מגינא ומצלא". ואף שבסוטה שם (כא, א) איתא, שלדעת ר"י „תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא", ולדעת רבא מגנא (עכ"פ) גם בעידנא דלא עסיק בה (וראה שם לגבי מצוה) — צ"ל (למפרשים הנ"ל) שיש כמה אופנים ודרגות בהגנה דתורה. ואכ"מ.

ד. והנה כ"ז הוא לפי גירסת המדרש כפי שהיא בבראשית רבה לפנינו. אבל בתוס' בתענית שם הביאו על „אל תרגזו בדרך" — „ויש מדרש אל תפסיקו מדבר הלכה", שלפי גירסא זו, המדרש חולק על דברי הש"ס[27], דלמסקנת הש"ס אין לעסוק בדבר הלכה במידי דלעיונא, משא"כ לפי המדרש צריכים לעסוק „בדבר הלכה", דהיינו גם לעיונא. וכמ"ש כמה מפרשים[28], שזהו החידוש בלשון המדרש שהביאו התוס' „אל תפסיקו מדבר הלכה", לגבי הלשון „אל תעמידו עצמכם מדברי תורה" (כבבראשית רבה לפנינו), כי לדעת (ולגירסת) התוס' ס"ל להמדרש שגם מדבר הלכה שהוא „לעיונא"[29], „אל תפסיקו"[30].

ועפ"מ משנת"ל שיש שני אופנים בפירוש חיוב הלימוד בדרך, יש מקום עיון לשיטת המדרש שבתוס', אם החיוב ד„אל תפסיקו מדבר הלכה" הוא מצד דיני הליכה בדרך או מצד דין ת"ת.

לכאורה מסתבר לומר שהוא מצד דין ת"ת, כי אין טעם כלל שיהי' חיוב מיוחד בלימוד לעיון בדרך.

וכן משמע קצת מלשון שו"ע אדה"ז שם „וכשהוא בדרך יעסוק בתורה (שנאמר ובלכתך בדרך) ולא יעסוק בעיון הלכה שלא יתעה בדרך אא"כ יושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים", דמזה שכתבו אדה"ז בהמשך אחד, „וכשהוא בדרך יעסוק בתורה כו' ולא יעסוק בעיון כו' אא"כ יושב בעגלה כו'" (ולא כבמגן אברהם שכתבו בבבא בפ"ע, „ואפשר דבישב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים שרי אפילו עיון") משמע שאין זה רק היתר לחוד, אלא — חיוב, שמחוייב לעסוק בתורה בעיון, והיינו שהחיוב הכללי דת"ת („ודברת בם גו' ובלכתך בדרך") מחייב שגם בדרך צריך ללמוד בעיון (כפי יכלתו).

כלומר: החיוב הכללי דת"ת כולל לא רק חובת הלימוד בכל עת, אלא שאיכות הלימוד תהי' לעיונא ככל האפשרי כפי

---

27) ראה חדא"ג מהרש"א תענית שם. מ"כ לב"ר שם.

28) מלאכת הקודש לפרש"י כאן. חדושי מהר"ש"א עה"ת כאן (בהערת המלקט).

29) להעיר מכלי יקר כאן: ויש מפרשים אל תתעסקו בדבר הלכה מלשון . . מתעסק בקדשים פסול והוא מדבר במי שאינו לומד בעיון אלא כמתעסק בעלמא בלא כוונה כו'. ולהעיר מלקוטי לוי"צ לזהר (ח"א ע' קצ), שמתוך מאמר הגמ' בתענית עם המבואר בכ"מ בזהר שעסקו בדרך בנסתר דתורה, ד„אולי יל"פ . . למיגרס הוא בפשטן של דברים היינו בנגלה זה אסור בדרך, ולעיוני היינו בנסתר דתורה שהוא גנוז בהנגלה וצריך לעיין ולמצוא אותו זה צ"ל בדרך". ואכ"מ.

30) בעיון יעקב לע"י תענית שם מבאר פלוגתת הגמ' והמדרש לפי' התוס' (ע"פ המהרש"א), דכיון שיוסף הי' רוצה שימהרו לעלות אל יעקב ולספר לו שעודנו חי, הרי „אע"ג דת"ת גדול מכיבוד אב ואם . . להנצל אביו מצער גדול כזה שגרם לו ג"כ ביטול תורה ושאם אין קמח אין תורה, התיר להם שלא להתעסק בתורה כלל (וזהו טעם דרשת הגמ' אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגזו בדרך); ולדברי המדרש שהביא התוס' שיוסף א"ל „אל תפסיקו מדבר הלכה", „הוצרך להזהיר אותם על כך שלא יאמרו למהר לבשורת אביו ולא יתעסקו בדת"ת לפיכך הזהיר אותם אפ"ה אל תפסקו מדת"ת כי ת"ת כנגד כולם".

אמנם (נוסף ע"ז, שפירוש זה אין לו מקום לפי' הגמ' כמ"ש שם בעצמו ד„לפי זה אין אנו צריכין לתירוץ הש"ס הא למיגרס הא לעיונא דדילמא שאני הכא דבשביל כבוד אביו שאני", הרי) לפירוש זה נמצא דמאמר זה הוא מאמר פרטי בהליכת אחי יוסף בדרך לחזור לאביו (אם כיבוד אב מכריע או ת"ת מכריע גם כנגד כיבוד או"א). ומזה שהמג"א ואדה"ז למדו מזה בדיני הליכה בדרך בכלל, מוכח דשייך לדיני ת"ת בדרך כלל.

יכולת שכלו[31], וכנרמז בתחילת הכתוב „ושננתם לבניך" שפירשו רז"ל[32] שדברי תורה צריכים להיות „מחודדים ב(תוך) פיך". שגם חיוב זה ד„ושננתם לבניך" הוא בכל עת („בשבתך בביתך ובלכתך בדרך"), אלא שע"ד הרגיל אא"פ ללמוד בעיון בהליכה בדרך ואונס רחמנא פטרי', אבל אם „יושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים" נמשך עליו החיוב ללמוד לעיונא.

וזוהי גם כוונת המדרש (לגירסת התוס') שיוסף הזהיר את אחיו „אל תפסיקו מדבר הלכה", שלא בא להזהירם שילמדו תורה בדרך (סתם, לגירסא), אלא להזהירם שלא יפסיקו מלימוד התורה לעיונא (שעסקו בזה בהיותם בבית[33]) גם בהיותם בדרך (כדמוכח מהלשון „אל תפסיקו").

[וע"ד החידוד יש להוסיף, שדברי יוסף „אל תרגזו בדרך" — „אל תפסיקו מדבר הלכה", באו בהמשך למ"ש לפנ"ז[34], „ואתה צויתה זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם גו' ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה גו'", ו־מסתבר ששלח עגלות באופן מסודר, היינו עם מנהיגי העגלות, עבדים לנהוג את העגלות (וכן החמורים וריבוי המתנות ששלח אתם), ולכן הזהיר אותם „אל תפסיקו מדבר הלכה", כי יכולים לעסוק בעיון ההלכה מבלי לתעות בדרך, כדין הנ"ל (במג"א ושו"ע אדה"ז) שיושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים (ועפ"ז, דין זה יש לו מקור בדברי המדרש שהובאו בתוס')].

ה. אבל פירוש זה בדברי המדרש (לפי גירסת התוס') דוחק הוא, כי קשה לומר שכוונת יוסף היתה רק להודיעם שחיוב ת"ת (כולל לימוד לעיון) הוא גם בהיותם בדרך. ועוד זאת: בפשטות מסתבר לומר, שיוסף הזהירם על ענין מיוחד השייך רק ל„דרך" (כנ"ל).

ולכן נראה לפרש שגם לפי מדרש זה, כוונת יוסף היתה להזהירם בלימוד דבר הלכה בדרך בשביל הדרך: הגנה כו'[35].

[וזוהי כוונת התוס' בהביאם דברי המדרש, שלשיטת הש"ס החיוב ללמוד בדרך הוא מדיני ת"ת כנ"ל, ולכן צ"ל שאזהרת יוסף בנוגע לדרך היתה רק השלילה, שלא ילמדו בדרך במידי דלעיוני „שמא תרגזו עליכם הדרך" (אם בדרך עצה טובה קמ"ל, או שזוהי הלכה בהליכה בדרך, שמצד האיסור להעמיד עצמו במקום סכנה אסור ללמוד לעיונא בדרך[36]) — משא"כ לשיטת המדרש, שיש חיוב מיוחד ללמוד תורה בדרך, מפני השמירה בדרך כנ"ל].

והחילוק בין שיטת הבראשית רבה

---

31) ראה שו"ע אדה"ז הל' ת"ת פ"ב ס"ה. וראה לקמן ס"ו.

32) קידושין ל, סע"א. פרש"י (וראה גם ספרי) ואתחנן שם.

33) ראה דברי דוד שם בסופו. וראה משכיל לדוד כאן. ועוד.

34) מה, יט. כא.

35) ע"פ פרש"י עה"פ, ד„לפי פשוטו . . הי' דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתווכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר כו'", י"ל בפשטות למה אמר להם אל תפסיקו מדבר הלכה, דכאשר יהיו עסוקים (גם) בעיון ההלכה לא יבואו לריב ולהתווכח זה עם זה ע"ד מכירתו.

36) ויש לומר, שלכן בפירושו עה"ת שהעתיק רש"י דרשת רז"ל אל תתעסקו בדבר הלכה, שינה מלשון הגמרא וכתב „אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגזו עליכם הדרך", ולא כבגמ' „שמא תרגזו עליכם הדרך" — כדי להדגיש שלא היתה זו רק עצה טובה, להנצל מחשש רוגז הדרך, אלא היא הלכה המחייבת מצד גדר סכנה (וחמירא סכנתא מאיסורא).

(דלפנינו) [שהחיוב ללמוד תורה בדרך הוא רק לגירסא („אל תעמידו עצמכם מדברי תורה" — סתם)], ושיטת המדרש לגירסת התוס' [ש„אל תפסיקו מדבר הלכה", שילמדו גם לעיונא] — י"ל, שתלוי במהות ההגנה והשמירה שעל ידי תורה, שיש לבארה בשני אופנים:

א) זוהי סגולה הקשורה עם המצוה דת"ת, שגדלה זכות מעשה מצוה זו, עד שמגינה על האדם[37]. וע"ד מ"ש הרמ"ב"ם[38] שהקורא „פסוקין ומזמור מתהלים" הרי „זכות קריאתן" מגינה עליו וניצל „מצרות ומנזקים".

ב) הלימוד פועל שינוי בהאדם העוסק בתורה, דכאשר טרוד ועסוק בת"ת, נעשה שינוי גברא ע"י שהתורה מתאחדת עמו (בלשון רבינו הזקן[39], שנעשה „יחוד נפלא . . לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה" דשכל האדם ודחכמת התורה), ובמילא הרי הוא מוגן ושמור מכל דבר המזיק (כמו התורה)[40]. וע"ד מאמר חז"ל[41] „ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהן . . שכל גופן אש דכתיב[42] הלא כה דברי כאש נאום ה'".

והנפק"מ בין שני אופנים אלה: לאופן הא' מספיק לימוד התורה למיגרס, ואפי' לו קריאת פסוקים לחוד, כלשון הרמב"ם הנ"ל „שקרא פסוקין ומזמור מתהלים", שהרי מקיים מצות ת"ת: משא"כ לאופן הב' ה"ז רק כאשר האדם לומד לעיון, שרק כאשר „לומדה היטב בעיון שכלו"[39], מתאחד שכל האדם עם חכמת התורה ונעשה שינוי גברא כו'[43].

וזהו החילוק בין שיטת הבראשית רבה ושיטת המדרש לגירסת התוס', דלהב"ר הזהירם יוסף שילמדו תורה כדי שתגן עליהם מצות ת"ת, ולזה מספיק לימוד למיגרס: משא"כ להמדרש לגירסת התוס' הזהירם אודות הלימוד לעיונא, כדי שההגנה תהי' כאופן הב' הנ"ל.

ו. ויש לומר, שענין זה (ההגנה ע"י עיון התורה מצד שינוי הגברא) נרמז גם בדיוק לשון המדרש (שבתוס') „אל תפסיקו מדבר הלכה": דלכאורה לשון

---

37) וראה סוטה כא, א: זכות תורה כו'.

38) הל' ע"ז פי"א ה"ב.

39) תניא פ"ה.

40) ונוגע להלכה — ראה ב"מ (קח, א) ב"ב (ז, ב ואילך) „רבנן לא צריכי נטירותא" (שלכן אין חייבים בבנין חומה להעיר). וי"ל ש(גם) בזה הוא החידוש בדרשת ר"י (ב"ב שם) „אני חומה ושדי כמגדלות (שה"ש ח, י) אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים", על דרשת ר"ל (שם) „אספרם מחול ירבון כו' (תהלים קלט, יח) ומה חול שמועט מגין על הים מעשיהם של צדיקים שהם מרובים לא כ"ש שמגינים עליהם", דלפי דרשת ר"י לא רק התורה שבהם הוא חומה אלא שת"ח הם עצמם כמגדל (לפי שגופן תורה).

ומה שרש"י (ב"מ שם ד"ה לא צריכי נטירותא) פי' „תורתו משמרתו כדכתיב (משלי ו, כב) בשכבך תשמור עליך" [וכ"כ הרמב"ם הל' שכנים פ"ו ה"ו „תורתן שומרתן". טושו"ע יו"ד סרמ"ג ס"ב. טושו"ע חו"מ סקס"ג ס"ד] — י"ל לפי שרצה לפרש שהמדובר גם בדרגא של „רבנן" (ע"ד דעת ר"ל) שהוא עצמו לא נעשה מיוחד עם התורה עד שהוא חפצא דתורה השומר ומגין (כבדרגת „רבנן" לפי דרשת ר"י, שמדובר בדרגא נעלית יותר ד„רבנן", כנ"ל).

41) סוף חגיגה. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 436 ואילך, שהוא מצד ה„יחוד נפלא" שע"י תורה, שמציאות האדם היא תורה (ולא רק כדרשה שלאח"ז בגמ' שם, ההגנה שע"י מצות).

42) ירמי' כג, כט.

43) להעיר מלקו"ת קדושים ד"ה והדרת פני זקן (ל, ד), „ותופשי התורה דהיינו מי שתופס במוח הזכרון וחקוק על לוח לבו תמיד כו' אי'זהו ת"ח כו' שאז מצוה לעמוד מפניו גם בשעה שאינו עוסק בתורה לפי שהקב"ה שוכן עד בקרבו כו'".

„תפסיקו" מתאים בתפלה וכיו"ב, שמפסיק באמצע התפלה, משא"כ לענין ת"ת יותר מתאים הלשון „אל תתבטלו מדבר הלכה" (כלשון הרגיל „ביטול תורה").

ועוד זאת: נת' כמ"פ בדיוק לשון חז"ל[44] „מבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה", שמקרא מגילה נקרא ביטול מדברי תורה, אף שמקרא מגילה הוא ג"כ ת"ת, קריאת פסוקים של תורה[45], לפי[46] שקריאה בלי עיון בהתעמקות היא לגבי דברי תורה הנלמדים בעיון ובעמקות בגדר ביטול תורה („מבטלין ת"ת"). וא"כ, בלשון „אל תתבטלו מדבר הלכה" נכללת גם האזהרה שלא יסתפקו בלימוד לגירסא אלא יתעסקו בעיון (דבר הלכה) דוקא (כנ"ל שזוהי כוונת המדרש) — ולמה נקט המדרש לישנא ד„אל תפסיקו כו'" דוקא?

וע"פ הנ"ל יש לומר, שבזה מרמז המדרש לתוכן ההגנה שע"י עיון התורה, דכאשר האדם לומד בעיון ובעמקות נעשה דבר אחד עם התורה, מבלי הפסק ביניהם, ובמילא התורה מגינה עליו: וזהו שאמר יוסף „אל תפסיקו (עצמכם) מדבר הלכה", שלא יהי' הפסק ביניכם ודבר הלכה, שיהיו כולא חד כנ"ל.

ז. ויש לבאר טעם המדרש שהשבטים הוצרכו להגנה זו שעל ידי עיון התורה — שזהו משום שהדרך שהלכו בה אז היתה מסוכנת ביותר ולכן זקוקים היו להגנה ושמירה יתירה.

דכמו בדרך כפשוטו, יש כמה דרגות בסכנת הדרכים (אף שכל הדרכים בחזקת סכנה), וככל שהדרך מסוכנת יותר צריכים שמירה מעולה יותר, כן הוא בסכנה רוחנית.

וזהו החילוק בין הליכת השבטים כמה פעמים מארץ כנען למצרים הלוך ושוב, והליכתם בכתוב דידן. שהליכותיהם הקודמות היו בשליחותו של יעקב להביא בר בשנות הרעב[47], אבל הליכה זו[48] „מהרו ועלו אל אבי גו' רדה אלי אל תעמוד גו'", היתה קשורה עם ירידת יעקב וכל נפשות ביתו למצרים, דהיינו הירידה לגלות, לקיים מ"ש בברית בין הבתרים[49] „גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם", ולכן דרך זו דוקא צריכה שמירה והגנה יתירה.

וזהו שהזהירם יוסף „אל תפסיקו מדבר הלכה", שההגנה ב„דרך" המובילה לגלות היא ע"י שלא יהי' הפסק אצלם בעיון התורה, דכאשר בנ"י עוסקים בתורה בעיון, שמתאחדים עם התורה, בכחם להתגבר על חושך הגלות ואין הגלות שולטת כלל על איש ישראל, וכמרז"ל[50] „אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה"[51].

וזהו גם מה שמצינו, שלפני ירידת יעקב למצרים הנה „ואת יהודה שלח

---

44) מגילה ג, א. רמב"ם ריש הל' מגילה.

45) ויתירה מזו, בתושב"כ שכולל גם כתובים (מגילת אסתר) הרי גם כשאינו מבין מקרים מצות ת"ת — ראה הל' ת"ת לאדה"ז ספ"ב.

46) ראה שו"ת בית אפרים או"ח סי' סח. רש"ש מגילה שם.

47) להעיר מתירוץ המפרשים (אמרי נועם, אמרי שפר, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דבק טוב בהגהה ועוד כאן) בטעם שיעקב לא ציום „אל תתעסקו בדבר הלכה".

48) מה, ט.

49) לך לך טו, יג.

50) אבות פ"ו, ב.

51) ראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1232 ואילך, שזוהי גם השייכות ד„חרות על הלוחות" (שבאבות שם), שהתורה חרותה בו כאותיות החקיקה שהן מיני' ובי', שמתאחד עם התורה, ואז בא ל„חירות" — „בן חורין". ע"ש.

לפניו גו' להורות לפניו גושנה"[52], ואמרו רז"ל[53] „להתקין לו בית תלמוד שיהא שם מורה תורה שיהו השבטים הוגים תורה" — לא רק שיהי' בהשבטים לימוד[54] התורה, אלא שיהי' „בית תלמוד", מקום של עיון, „שיהו השבטים הוגים תורה", המורה על היגיעה דוקא, כי רק ע"י העיון והיגיעה בתורה, אין הגלות יכולה לשלוט על בני ישראל.

ועפ"ז מובן גם הטעם, שמהתנאים ד־מלך המשיח הוא, שיהי' „הוגה בתורה"[55] (אף שעיקר ענינו לכאורה הוא היותו מלך, „מלך המשיח") — כי הכח לגאול את ישראל מגלות הוא בהיגיעה בתורה, „הוגה בתורה", שכל מציאותו היא מצי־אות התורה, שקדמה לעולם[56], ובמילא היא למעלה מהגבלות ומיצרי וגבולי הגלות, ולכן הוא „יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה" ויבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל[55], בגאולה האמיתית והשלימה.

(משיחות ש"פ וארא תשמ"א, ש"פ קרח תשד"מ)

52) פרשתנו מו, כח.

53) תנחומא (באבער) פרשתנו יב. יל"ש כאן. הובא בפרש"י פרשתנו עה"פ. וראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 160 ואילך, בביאור דברי המדרש הנ"ל ותורת אדה"ז בזה.

54) כהלשון בב"ר פצ"ה, ג. תנחומא פרשתנו י"א.

55) רמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ד.

56) פסחים נד, א. ב"ר פ"א, ד. וש"נ.